

Зміст

Зміст.....	1
Вступ.....	2
Розділ 1. Лідерство як соціально-педагогічна категорія.....	5
1.1.Сутність категорії «лідер» у науковій літературі.....	5
1.2.Зміст і структура лідерських якостей підлітків.....	19
1.3. Методичні основи виховання лідерів дитячого колективу	26
Висновки до розділу 1.....	29
Розділ 2. Експериментальне дослідження лідерських якостей підлітків.....	29
2.1. Програма експериментального дослідження.....	29
2.2. Аналіз отриманих результатів.....	31
Висновки до розділу 2.....	43
Розділ 3. Технологія розвитку лідерських якостей підлітків.....	43
3.1.Наукові підходи до розвитку лідерських навичок підлітків.....	43
3.2. Методи та модель розвитку лідерських якостей підлітків.....	51
3.3. Соціально-педагогічна технологія розвитку лідерських якостей підлітків..	56
Висновки до розділу 3.....	56
Загальні висновки.....	61
Література.....	64
Додатки.....	70

Вступ

Актуальність дослідження зумовлюється тим, що сьогодні особистості

необхідно адаптуватися не до сталих умов життя, не до періодичних економічних, соціальних та соціально-політичних, а до перманентних змін, які відбуваються в усе більш швидкому темпі в українському суспільстві. При цьому людина має бути не тільки готовою до них, але й мати здатність продукувати та впроваджувати ці зміни, управляти ними. Це вимагає наявності в неї лідерських якостей, які найбільш активно виховуються в шкільні роки. Саме в цей час школярі набувають досвід громадської діяльності, управління й самоуправління, визначають свій подальший шлях у житті, формують культуру спілкування із товаришами та соціумом.

Утім, невихованість лідерських якостей впливає на рівень адаптованості випускника школи до життя, його духовність і моральну стійкість, що часто дозволяє негативно налаштованим лідерам втягувати учнів у різноманітні асоціальні угруповання, які розповсюдилися в країні, відволікати від активного здобуття знань, корисної суспільної праці тощо. Отже, виховання лідерських якостей особистості в загальноосвітній школі – це об'єктивна потреба і суспільства, і самої особистості.

Аналіз теоретичних напрацювань учених, досвіду виховання лідерських якостей школярів дав змогу визначити суперечності:

- між усвідомленням необхідності організації людиноцентрованого виховання і соціоорієнтованою парадигмою, яка превалює у виховній діяльності загальноосвітніх шкіл (рівень концептуалізації виховної діяльності в загальноосвітній школі);
- між об'єктивною потребою сучасного українського суспільства в громадянах із розвинутими лідерськими якостями та реальним станом готовності школярів реалізувати свій лідерський потенціал на всіх етапах їх навчання в

загальноосвітньому навчальному закладі (рівень визначення мети виховання лідерських якостей учнів у загальноосвітній школі);

- між необхідністю виховання лідерських якостей школярів і відсутністю науково обґрунтованих теоретичних і методичних аспектів цього процесу як неперервної педагогічної дії (рівень змісту й технологій виховання лідерських якостей).

Розв'язання означених суперечностей зумовлює необхідність вивчення досвіду виховання лідерських якостей особистості в загальноосвітній школі в історичній ретроспективі; переосмислення методологічного та психолого-педагогічного підґрунтя цього процесу; обґрунтування концептуальних підходів і технології неперервного виховання лідерських якостей школярів, моніторингу її ефективності, що має значно підвищити якість виховного процесу на початковому, основному й старшому ступенях школи.

Охарактеризована актуальність зумовила вибір теми магістерського дослідження **«Соціально-педагогічна технологія з розвитку лідерських якостей підлітків»**

Мета дослідження – обґрунтувати методи і технологію розвитку лідерських якостей підлітків у соціально-педагогічній діяльності.

Об'єкт дослідження – процес розвитку лідерських якостей підлітків.

Предмет дослідження – система методів і технологія розвитку лідерських якостей підлітків

Завдання:

1. розкрити зміст і структуру лідерських якостей підлітків ;
2. визначити рівень прояву лідерських якостей у учнів ЗНЗ;
3. розробити технологію розвитку лідерських якостей учнів.

У процесі дослідження для вирішення поставлених завдань використовувалися такі **методи дослідження:**

- *теоретичні*: аналіз наукової літератури з метою визначення сутності лідерських якостей особистості, проектування технології їх виховання, синтез теоретико-методологічних засад дослідження;
- *емпіричні*: спостереження; опитування, бесіда, тестування, анкетування.

Практичне значення дослідження полягає в розробці технології розвитку лідерських якостей підлітків, розробці діагностичного інструментарію соціального педагога при роботі з проблемою лідерства, розробці моделі розвитку лідерських якостей підлітків.

Апробація матеріалів дослідження здійснювалася шляхом публікацій основних положень, висновків і результатів дослідження. «Діагностичний інструментарій соціального педагога при роботі з проблемою лідерства» Актуальні проблеми соціальної сфери : [збірник наукових робіт викладачів і студентів / за заг. ред. Н.П. Павлик]. - Житомир : Вид-во Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2014. - 44 - 46

Структура дослідження. Робота складається зі ступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (70 найменувань, із них 5 англійською), додатків на - сторінках. Загальний обсяг магістерської роботи складає 76 сторінок, із них 63 сторінки основного тексту.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ:

1. На початку дипломної роботи нами було здійснено категоріально – понятійний аналіз проблем дослідження. Були проаналізовані поняття «лідер», «лідерство». У даній роботі були дослідженні особливості розвитку лідерських якостей підлітків. Ми розглянули типи лідерства, стилі лідерства, розглянули класифікації лідерства, визначили теорії лідерства. Докладно була розглянута структура лідерських якостей підлітків та засоби розвитку лідерських якостей підлітків.

В даний час проблема розвитку лідерських якостей особистості є однією з головних, що стоять перед дитячим садом, школою.

До дослідників даного питання відносять Ю.К Чернишенко, Є.І. Геллер, І.П. Волков, Л.Ш Уманський, Б.Д.Паригін, А.С.Чернишов та багато інших.

Лідер – особа, здатна впливати на інших з метою інтеграції спільної діяльності, спрямованої на задоволення інтересів даного співтовариства.

Поняття лідерства широко поширене в соціології, політології, психології та ряді інших наук про людину і суспільство. Цьому феномену присвячені великі теоретичні та емпіричні дослідження. Виявлення лідерства має безпосередню прагматичну спрямованість. У першу чергу, воно служить розробці методів ефективного керівництва, а також відбору лідерів. У країнах Заходу створені різноманітні психометричні і соціометричні тести і методики, які успішно використовуються на практиці.

Становлення лідера і розвиток групи це безперервний і цілісний процес. Адже сам по собі «лідер» - це статус людини в групі. Як ми вже знаємо, статус певної людини можна змінити. У ході міжособистісних відносин, з моменту створення групи, визначається вплив людини на цю групу.

2. Експериментальна частина даної роботи здійснювалася на базі загальноосвітньої школи школа І–ІІІ ступенів № 14 м. Житомира. В

освітньому закладі були досліджені учнів підліткового віку. Всього було обстежено 60 школярів двох восьмих класів у віці 13-14 років.

У процесі проведення даного дослідження були використані наступні методики: Методика «Соціометрія» (Я.Морено); Методика дослідження сприйняття індивідом групи (Е.В. Залюбовская); Опитувальник «Експрес – діагностика організаційних здібностей».

На підставі отриманих в результаті теоретико- експериментального дослідження даних можна сформулювати наступні висновки: в процесі діагностики розвитку лідерських якостей підлітків встановлено переважання лідерських проявів у 3,3 % дітей (у середньому за всіма методиками). Решта учнів не особливо активні, хоча і досить товариські і комунікативні. Все ж вони злегка затиснуті і нерішучі. Також є кілька дітей. Які воліють усамітнення і не здатні встановлювати дружні зв'язки з однолітками.

Таким чином, результати діагностики підтверджують запропоновану гіпотезу про те, що на рівень формування та розвитку лідерських якостей підлітків сприяє соціальна активність та адаптованість підлітків. Отримані в ході експерименту дані свідчать про необхідність підвищення рівня лідерських проявів - організаторських здібностей, креативності, товариськості, вміння «звести» групу.

3. Під час виконання роботи були обґрунтовані наукові підходи до виховання лідерських якостей підлітків: системний підхід, діяльнісний підхід, проблемно-цільовий, особистісно-орієнтований підхід, екзистенціальний та компетентнісний підходи.

Був також розроблений діагностичний інструментарій соціального педагога з питань лідерства. Представлені в роботі методики дозволяють отримати валідні і надійні результати, уникнути суб'єктивізму при виявленні та

оцінці лідерства. Розроблена нами таблиця «Діагностичний інструментарій соціального педагога при роботі з проблемою лідерства» дозволяє: оцінити здатність людини буди лідером; виявити рівень організаторських здібностей; визначити місце кожного члена групи в системі міжособистісних відносин, виявити його психологічний статус, а також ієрархію статусів всіх членів групи; рівень активності та участі в спільній діяльності.

4. Керуючись виділеними недоліками у сфері виховання лідерських якостей під час дослідження, було розроблено соціально-педагогічну технологію розвитку лідерських якостей підлітків. Метою якої є сприяння ефективності підвищення рівня згуртованості класу, рівня соціальної активності підлітків, розвитку лідерського потенціалу підлітків.

Основні критерії – колективістський, стимулюючий, діагностичний, соціальний та виховний. Вдало підібрані методи відповідно до критеріїв дозволяють підвищити розвиток лідерських здібностей, згуртованості класу та соціальної активності учнів, тим самим підтверджуючи нашу прогностичну гіпотезу.

Список використаної літератури:

- 1.Алексеева М.І. Психологічний словник / М.І. Алексеева, Г.О. Балл, Д.І. Бех. – К., 1982.
- 2.Алифанов С.А. Особенности групповых границ и перспективы исследования лидерства / С.А.Алифанов // Новые исследования в психологии и возрастной физиологии. – М., 1991. - № 1 (5). – С. 59 – 62.
- 3.Алфимов В. Творческая личность старшеклассника: модель и развитие / В.Н.Алфимов, Н.Е. Артемов, Г.В. Тимошко. К.-Донецк, 1993. – 64 с.
- 4.Андреева Г.М. Социальная психология. М.,1980.- С.274-287
5. Аунапуу Т. Восприятие лидерами межличностных отношений в классе / Т.Аунапуу // Вопросы психологии. – 1983. - № 5. – С. 61 – 65.
6. Беляцкий Н.П. Менеджмент. Основы лидерства: Учеб. пособие. – Мн. : Новое знание, 2002. – 250 с.
7. Бендас Т.В. Методика выявления лидеров группы / Т.В.Бендас // Вестник практической психологии образования. – 2008. - № 4. – С. 113 – 118.
8. Бендас Т.В. Психология лидерства [Текст] : учеб. пособие /Т.В. Бендас. - СПб. : Питер, 2009. - 448 с.
9. Бондаровська В. Чому в Україні бракує лідерів? / В.Бондаровська // Психолог. – 2008. - № 15. – С. 3 – 7.
- 10.Вежевич Т.Е. Педагогические условия развития лидерских качеств учащихся : дисс. ... канд.пед. наук : 13.00.01 / Т.Е. Вежевич. – Улан-Удэ, 2001.
- 11.Власова О.І. Соціальна психологія організацій і управління. Підручник. – К.: ТОВ «Кондор», 2010. – 398с.

12. Войцихова А. Виховуємо лідерів. Лідер і імідж / А.Войцихова // Психологічна газета. – 2006. - № 14. – С. 26 – 29.
13. Вульфів Б.З. Ребятчий лідер – хто він? / Б.З.Вульфів, С.Е.Хозе // Воспитание школьников. – 1991. - № 1. – С. 32 – 34.
14. Гапонюк З. Педагогические условия формирования лидерских качеств у студентов гуманитарных вузов: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.08 / Гапонюк Зоя Георгиевна. – М. : Военный университет, 2008. – 24 с.
15. Гапонюк, З. Г. Типология лидерства // Вестн.Воен. ун-та. 2008. № 2. «Соискатель». С. 123–127
16. Гармаш С. Лідерські якості особистості керівника як запорука успіху / С.А. Гармаш, О.Е. Гашутіна // Управління інноваційними проектами та об'єктами інтелектуальної власності. – 2009. – С. 37-44.
17. Гуцал О. Свобода лідерства / О. Гуцал // Стратегия. – 2007. – № 4. – С. 42-43
18. Данюк В.М. Менеджмент персоналу: Навч. посібник /В.М. Данюк, В.М. Петюх, С.О. Цимбалюк. – Вид. 2-ге, без змін. – К. : КНЕУ, 2006. – 398
20. Дубровская Е.М. Соотношение эмоционального и инструментального лидерства в юношеских группах / Е.М.Дубровская, О.О.Савина // Новые исследования в психологии и возрастной физиологии. – М., 1989. - № 1 (1). С.71 – 76.
21. Евтихов О. В. Тренинг лидерства: Монография. — СПб.: Речь, 2007
22. Евтихов О. Стратегии и приёмы лидерства. Теория и практика. – СПб.: Речь, 2007. – 238с.
23. Ершов А.А. Лидер и авторитет / А.А. Ершов. – Л., 1991. – 102 с.
24. Жеребова Н.С. К вопросу о механизме выдвижения лидеров в студенческих группах / Н.С. Жеребова // Личность и группа : ученые записи ЛГПИ им. А.И. Герцена. – Л., 1971. – Т. 468. – 74 с.
25. Зубенко С. Здібний організатор. Хто він? Тренінг для лідерів / С.Зубенко // Шкільний світ. – 2007. - № 36. – С. 18 – 20.

26. Ізюмцева Н.В. Лідерство як фактор ефективності управління// Менеджмент по персоналу : - 2010 - № 1- с. 266-270
27. Ильин В.С. Формирование личности школьника (целостный процесс). - М.: Педагогика, 1984. - 144 с.
28. Капська А. Тренінг лідерів учнівських колективів за методикою «Рівний – рівному» / А.Капська, О.Карпенко, Н.Лук'янова // Психолог. – 2002. - № 21 – 24. – С. 39 – 42.
29. Клочкова А.В. Виховання лідерських якостей юних науковців шляхом залучення їх до науково-дослідної роботи / А.В.Клочкова // Обдарована дитина. - 2009. - № 7.- С. 33-39.
30. Коваленко И.Н. Школа лидеров / И.Н.Коваленко // Славянская педагогическая культура. – 2004. - № 3. – С. 219 – 229.
31. Ковалев С. В. Факторы дифференциации лидерства / С. В. Ковалев, Р. Л. Кричевский // Вестник МГУ. Серия14.Психология. 1978. – № 2.
32. Ковальчук В. Лідерство в умовах трансформації / В.Ковальчук // Відкритий урок. – 2009. - № 2. – С. 14 – 15.
33. Крецул Л. І. Система роботи класного керівника по забезпеченню розвитку та саморозвитку особистості учня // Наша школа. – 2005. – № 3.
34. Кричевский Р.Л. Психология лидерства [Текст] : учеб. пособие для студентов и аспирантов вузов / Р.Л. Кричевский. - М.: Статут, 2007. - 542 с.
35. Кричевский Р.Л., Рыжан М.М. Стиль руководства и основные направления его исследования. // Социальная психология. Хрестоматия.- М., 1999.- С.289-294
36. Кричевский Р.Л., Дубовская Е.М. Руководство малой группой.// Социальная психология. Хрестоматия.- М., 1999.- 274-289.
37. Кричевский Р.Л., Рыжан М.М. Лидерство как структурный феномен.// Социальная психология. Хрестоматия.-М., 1999.- С. 268-273
38. Крецул Л. І. Система роботи класного керівника по забезпеченню розвитку та саморозвитку особистості учня // Наша школа. – 2005. – № 3.

39. Лесовой В. Мотивационная основа лидерского влияния – команда единомышленников / В.Лесовой, А.Романовский, О.Шушляпин // Новый коллегіум. – 2006. - № 4. – С. 38 – 47.
40. Логунова М.М. Соціально-психологічні аспекти управлінської діяльності - К.: Вид-во НАДУ, 2006.- 95 с.
41. Ложкин Г.В. Механизмы лидерства: К вопросу о мотивационных предпосылках лидерского влияния / Г.В.Ложкин // Практична психологія і соціальна робота. – 1999. - № 5. – С. 41 – 44.
42. Лозниця В.С. Психологія менеджменту : навч. посіб. / Лозниця В. С. - К. : ТОВ “УВГПС ЕксСб”, 2000. - 512 с.
43. Локошко Л.А. Як виростити лідера / Л.А.Локошко // Виховна робота в школі. – 2008. – № 12. – С. 19 – 24.
44. Мангутов И. С. Организатор и организаторская деятельность / И. С. Мангутов, Л. И. Уманский. – Л. : Изд-во Ленуниверситета, 1975. – 312 с
45. Мельничук Т. Лідерство в групі, колективі як інструмент і мотив розвитку особистості, її самовираження / Т.Мельничук // Рідна школа. – 2000. - № 5. – С. 49 – 50.
46. Мескон М., Альберт М., Ходоури Ф. Власть, влияние, лидер.// Социальная психология. Хрестоматия.- М., 1999.-С. 294-314.
47. Мирошниченко П. Лидеры / П.Мирошниченко, Н.Довгопол // Персонал. – 2005. - № 2. – С. 87 – 91.
48. Мітлош А.В. Тренінг розвитку лідерської обдарованості / А.В.Мітлош // Обдарована дитина. – 2010. - № 4. – С. 33 – 40.
49. Петровский А.В. Теория деятельностного опосредствования и проблема лидерства / А.В.Петровский // Вопросы психологии. – 1980. - № 2. – С. 29 – 42.
50. Парыгин Б.Д. Руководство и лидерство. - Л., 1973. – С. 161.
- 51.Парыгин Б.Д. Социально-психологический климат коллектива. – М. : Наука, 1981. – 192с/

52. Рабчинский Ж.А. Лидеры XXI века – какими они должны быть? / Ж.А.Рабчинский // Обдарована дитина. – 1999. - № 5. - С. 2 – 5.
- 53.Сбитнева В. Б. Педагогические условия развития лидерских качеств подростков в детском общественном объединении: дис. ... канд. пед. наук / В. Б. Сбитнева. - Ижевск, 2006. - 205с.
54. Світлична Н. Лідерство. Лідер та його риси / Н.Світлична // Психолог. – 2006. - № 23 – 24. – С. 86 – 91.
55. Социологический энциклопедический словарь на русском, английском, немецком, французском и чешском языках / [под ред. Г.В. Осипова]. – М., 1988. – С. 159.
56. Слесик К. М. Виховання лідерів. – Х. : Вид. група "Основа", 2009р.
- 57.Смекалова О.М. Школа лідерства. Методичні рекомендації. - М., 2006
- Слесик К. М. Виховання лідерів. – Х. : Вид. група "Основа", 2009р.
58. Татенко В. Лідер і група у психологічному вимірі / В.Татенко // Психолог. – 2006. - № 17. – С. 19 – 20.
59. Татенко В. Навіщо лідеру авторитет, якщо є сила і влада? / В.Татенко // Психолог. – 2006. – № 14. – С. 31 – 32.
60. Татенко В. Типологія лідерства / В.Татенко // Психолог. – 2006. - № 34. – С. 12 – 14.
61. Тихомирова О. Виховання лідера / О.Тихомирова // Шкільний світ. – 2009. - № 8. – С. 19 – 23.
62. Уманский Л. Психология организаторской деятельности школьников/Л.И.Уманский. – М. : Просвещение, 1980. – 160 с.
63. Чернышов А.С. Реализация лидерского потенциала социально одаренных детей / А.С.Чернышов // Вестник практической психологии образования. – 2008. - № 2.- С. 64 – 70
64. Шимановський М. Завдання лідера – вести за собою: практичні поради / М.Шимановський // Шкільний світ. – 2008. - № 8. – С. 18 – 20.

65. Ягоднікова В. Виховання лідерів / В. Ягоднікова // Виховна робота в школі. – 2009. - № 10. – С. 2 - 36.
66. Adair J. Develop Your Leadership Skills / John Adair. — Kogan Page Publishers, 2007. — 89 p.
67. Chance P. L. Introduction to educational leadership and organizational behavior: theory into practice / Patti L. Chance, Edward W. Chance. — Eye on Education, 2002. — 237 p.
68. Cattell R.B. the scientific analysis of personality / R.B. Cattell. – Baltimore : Penguin Books, 1965.
69. Stodgill, R.M. (1974). Handbook of leadership; a survey of theory and research. New York: The Free Press.
70. Yukl G. (1979). Managerial traits and skills. New Jersey: Prentice Hall.
71. Gardner, J.W. (1990). On leadership. New York: The Free Press.